

Fiscaeconomia

E-ISSN: 2564-7504

Cumhuriyetin 100. Yılında
Türkiye Ekonomisi Özel Sayısı

2023, 7, Özel Sayı, 338-358

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/fsecon>

Submitted/Geliş: 09.09.2023

Accepted/Kabul: 12.10.2023

Doi: 10.25295/fsecon.1357827

Research Article/Araştırma Makalesi

Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi, Enflasyon ve Büyüme

Informal Economy, Inflation and Growth in Turkey

Mustafa YILMAZ¹

Öz

Kayıt dışı ekonomi resmi kayıtlarda, yasal belgelerde bulunmayan, yasal düzenlemeler ile kontrol edilemeyen ve dolayısıyla ulusal hesaplamalarda yer almayan ekonomik ve mali işlemlerdir. Bu çalışma temelde 3 bölümden oluşmuştur. Birinci bölümün amacı kayıt dışı ekonomi kavramını açıklığa kavuşturmadır. Bu bağlamda ilgili bölümde kavramsal bir çerçeve sunulmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde ise kayıt dışı ekonominin temel özellikleri irdelenmiş ona yol açan sebepler ele alınmıştır. Ek olarak kayıt dışı ekonominin yarattığı sonuçlar da incelenmiştir. 3. Bölümde ise kayıt dışı ekonominin Türkiye ekonomisindeki temel makro ekonomik göstergelerle bağlantısı ele alınmıştır. Çalışma, Türkiye’de kayıt dışı ekonominin büyüklüğü üzerine yapılan tartışmaları bir arada ele almıştır. Böylece literatürde yer alan çalışmaların sonuçlarını değerlendirme olanağı da ortaya çıkmıştır. Üçüncü bölümde ek olarak kayıt dışı ekonominin yarattığı sorunlar ve buna karşı uygulanacak politika önerilerinde de bulunulmuştur. Kayıt dışı ekonomiye ilişkin ölçüm güçlükleri, konunun önemi oranında yayın yapılmaması sonucunu doğurmuştur. Literatürde konunun önemine dikkat çeken yeterli çalışma bulunmamaktadır. Bu bağlamda bu çalışma ile literatüre katkı sağlanması amaçlanmıştır. Son olarak politika yapımcılara kayıt dışı ekonominin yol açtığı sorunları hafifletmeye yarayacak politika önerilerinde bulunulmuştur.

Jel Kodları: E20, E26, E30

Anahtar Kelimeler: Kayıt dışı Ekonomi, Enflasyon, Büyüme

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, mustafa.yilmaz@erbakan.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6131-2663

Yılmaz, M. (2023). Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi, Enflasyon ve Büyüme.
Fiscaeconomia, 7(Özel Sayı), 338-358. Doi: 10.25295/fsecon.1357827

Abstract

Informal economy is the economic and financial transactions that are not included in official records or legal documents, cannot be controlled by legal regulations, and therefore are not included in national calculations. The aim of the first section is to clarify the concept of the informal economy. In this context, a conceptual framework has been tried to be presented in the relevant section. In the second part, the basic features of the informal economy are examined and the reasons that lead to it are discussed. In addition, the consequences of the informal economy are also examined. In Chapter 3, the connection between the informal economy and the basic macroeconomic indicators in the Turkish economy is discussed. The study deals with the discussions on the size of the informal economy in Turkey together. Thus, the opportunity to evaluate the results of the studies in the literature has emerged. In the third chapter, the problems created by the informal economy and policy suggestions to be implemented against it are also made. Measurement difficulties regarding the informal economy have resulted in a lack of publications in proportion to the importance of the subject. There are not enough studies in the literature that draw attention to the importance of the subject. In this context, it is aimed to contribute to the literature with this study. Finally, policy recommendations have been made to policymakers to alleviate the problems caused by the informal economy.

Jel Codes: E20, E26, E30

Keywords: *Informal Economy, Inflation, Growth*

1. Giriş ve Kavramsal Çerçeve

Kayıt dışı ekonomi genellikle belirsizlikler ve karmaşıklıklar içerdiğinden, uzun zamandır bilim insanları, politika yapımcıları ve benzer şekilde iktisatçıların ilgisini çekmektedir. Geleneksel ekonomik modellerin genellikle ayrıntılarını yakalamakta zorlandığı bir dünyada, kayıt dışı ekonomi, düzenlemelerin ve resmi gözetimin geleneksel sınırlarının ötesinde işleyen dinamik ve çok yönlü bir alan olarak durmaktadır. Bu makalede amaç; kayıt dışı ekonominin karmaşık yapısının izlerini Türkiye ekonomisindeki birtakım örüntüler içinde açığa çıkartmaktır. Bu bağlamda öncelikle kayıt dışı ekonomi kavramının açıklanması sonrasında ise Türkiye’de kayıt dışılık üzerine değerlendirmeler yapılacaktır.

"Kayıt dışı ekonomi" kavramsallaştırmasına karşılık gelen çok sayıda terim ve ifade bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda bu kavrama karşılık olarak kullanılan farklı terim ve kavramları bulmak mümkündür. Devletin kayıt altına alamadığı ekonomik işlemlerine karşılık 17 farklı kavram kullanıldığı literatür incelemesi sonucunda ortaya çıkmıştır. İlgili kavramların kullanım sayısı Google tarama motoru üzerinden taranarak bulunmuştur. En çok kullanılan en az doğru ilgili kavramlar aşağıdaki tabloda sıralanmıştır. Kavramlar bunlarla sınırlı değildir. Ancak literatürde erişebilen kaynaklardan hareketle hazırlanmış bir tablodur.

Tablo 1: Kavramlar ve Kullanım Sayıları

Kavramlar	Kullanım Sayısı (Genel)	Kullanım Sayısı (Akademik)
Kayıt dışı Ekonomi	183.300	6.500
Yeraltı Ekonomisi	47.600	1.050
Kara Ekonomi	21.600	242
Paralel Ekonomi	8.760	147
Gölge Ekonomi	7.730	223
Gri Ekonomi	6.980	98
İllegal Ekonomi	6.610	142
Gizli Ekonomi	4.200	260
Vergi Dışı Ekonomi	3.670	51
Enformel Ekonomi	2.210	407
Nakit Ekonomisi	1.560	101
Marjinal Ekonomi	1.460	112
Karaborsa Ekonomisi	1.180	33
Kayıp Ekonomi	1.170	65
Düzensiz Ekonomi	1.010	107
Resmi Olmayan Ekonomi	599	82
Gözlenemeyen Ekonomi	334	54
Kravatsız Ekonomi	319	28

3. sütun ise Google akademik üzerinden yapılan tarama sonucunda elde edilmiştir. Literatürde kayıt dışı ekonomi kavramı yanı sıra en çok kullanılan kavram yeraltı ekonomisidir. Genel kullanımda kara ekonomi üçüncü sırada iken akademik yazında enformel ekonomi tercih edilmektedir. Aynı şeyi açıklamak için kullanılmakta olan çok sayıda kavram acaba neyi işaret etmektedir?

Konuya ilişkin belirsizlik kavrama ilişkin bir belirsizlik yaratmaktadır. Ancak belirsizlik aslında tanım boyutunda kalmamaktadır. Kayıt dışı ekonomi ile kastedilen tanım oldukça açıktır.

Devletin kayıt altına almadığı ekonomik işlemler şeklinde tanımlamak mümkündür. Ancak belirsizlik bu büyüklüğün niceliğine ilişkindir? Kayıt dışı ekonominin büyüklüğünün ölçüsü ve ölçümü üzerinde bir belirsizlik vardır. Ölçüm belirsizliği ölçü belirsizliğinden de bir hayli fazladır. Şöyle ki farklı öneriler ve denemeler olsa da ölçü olarak genellikle GSYİH’ye oranlanmaktadır. Dolayısıyla ölçü biraz daha belirgindir ancak ölçüm konusu oldukça sorunludur. Devletin kayıt altına alamadığı faaliyetler doğası gereği devletin vergi gelirlerinin potansiyeline ulaşmamasına neden olmaktadır. Devlet ise gelir kaybı yaşamamak için bu faaliyetlere ceza uygulamaktadır. Resmi olmayan bu faaliyetlere ilişkin bilgi belge bulmak mümkün değildir. Anket vb. yöntemlerle de bu büyüklüğe ilişkin çıkarımlar yapmak yanıltıcı olmaktadır.

Kayıt dışı ekonomi çok geniş bir alanı, ekonomik işlemlerin tümünü kapsamaktadır. Bu bağlamda oldukça önemlidir ve bu önem de konuya ilişkin farklı kavramların oluşturulmasına sebep olmuştur. Örneğin Doğrusöz (2004: 158), kavramın farklı alanlardaki etkisi ve kullanımına ilişkin istatistikçiler, maliyeciler, hukukçular, finansçılar sırasıyla kayıt dışı ekonominin boyutuna, kayıt dışı ekonominin neden olduğu vergi kaybına, kayıt dışı istihdamla ortaya çıkan çalışanların haklarına ve kayıt dışı ekonominin piyasalara olan etkilerine dikkat çektiğini belirtmiştir.

Tablo 2: Kayıtdışı (Underground) Ekonomik Faaliyetlerinin Sınıflandırılması

	Parasal İşlemler		Parasal Olmayan İşlemler	
Yasadışı Faaliyetler	Çalıntı Mal Ticareti, uyuşturucu ilaç üretimi ve ticareti, fuhuş, kumar, kaçakçılık ve dolandırıcılık		Uyuşturucu ilaç, çalıntı mal, kaçakçılık vb. mal takası. Kendi kullanmak üzere uyuşturucu üretimi. Kendi kullanımı için mal çalmak.	
Yasal Faaliyetler	Vergi Kaçırma	Vergiden Kaçınma	Vergi Kaçırma	Vergiden Kaçınma
	Kendi çalışması ile bildirilmeyen kazanç, yasal mal ve hizmetlere ilişkin olarak bildirilmeyen ücret kazancı ve varlık edinmek	Çalışanlara yapılan indirimler ve maaş dışı verilen haklar	Yasal mal ve hizmetlerin takas edilmesi	Komşu yardımları ve tüm kendi başına yapılan işler

Kaynak: Mirus & Roger (1997: 5).

Tabloda görüldüğü üzere resmi belgeleme ve kayıt kapsamı dışında var olan çok çeşitli ekonomik faaliyetler, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerdir.

Kayıt dışı ekonominin etkileri, ekonomik kalkınma, gelir eşitsizliği, sosyal koruma ve politika müdahalelerinin etkinliği konuları ile yakından ilişkilidir ve dolayısıyla da oldukça geniş kapsamlıdır. Pek çok ekonomide, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, kayıt dışı ekonomi, nüfusun kayıtlı istihdam fırsatlarına erişimi olmayan geniş kesimlerine geçim imkânı sağlamada çok önemli bir rol oynamaktadır. Ancak devletler açısından ise vergi toplamada, çalışma standartlarını uygulamada ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi teşvik etmede önemli bir engel olarak durmaktadır.

Kayıt dışı ekonomi her ekonomi için oldukça önemlidir. Bir yandan toplumsal bir boyutu diğer yandan ise ekonomik boyutu vardır ve bu ikisi her zaman aynı yönde hareket etmemektedir. Ekonomik açıdan kayıt dışı ekonomi, büyümenin önünde bir engel olarak durmaktadır. Özellikle günümüzde yaşanan enflasyonist ortam, kayıt dışılığı daha da arttırmaktadır. Türkiye bağlamında etkin olan belirli dinamikleri inceleyerek, kayıt dışı ekonominin belirli bir ulusal bağlamda nasıl işlediğine ve bunun politika mülahazaları üzerindeki etkilerine dair somut örnekler sunmayı amaçlıyoruz.

Sonuç olarak, bu makale, kayıt dışı ekonominin inceliklerini ve bunun ekonomik kalkınma ve politika oluşturma üzerindeki etkilerini daha derinden anlamaya katkıda bulunmaya çalışmaktadır. Buradan hareketle öncelikle kayıt dışı ekonominin sebepleri, özellikleri ve sonuçları değerlendirilecek sonrasında ise makro iktisadi verilerden hareketle Türkiye’de kayıt dışı ekonomi tartışılacaktır.

2. Kayıt Dışı Ekonominin Sebepleri, Özellikleri ve Sonuçları

2.1. Kayıt Dışı Ekonominin Sebepleri

Bireyleri ve firmaları kayıt dışı ve düzenlenmemiş ekonomik faaliyetlerde bulunmaya iten faktörler karmaşık bir etkileşime sahiptir. Bu faktörlerin anlaşılması, kayıt dışı ekonominin potansiyel faydalarından yararlanırken ondan kaynaklanan zorluklar ve sorunları iyileştirmeye yönelik etkili politikalar tasarlamak için çok önemlidir. Kayıt dışı ekonomiye yol açan etmenleri 7 madde ile özetlemek mümkün gözükmemektedir.

Bu etmenlerden birincisi; ekonomik zorluklar ve yasal olanakların olmaması olarak isimlendirmek mümkündür. Ekonomik zorluklar genellikle bireyleri kayıt dışı ekonomiye iten zorlayıcı bir güç olarak karşımıza çıkmaktadır (Early & Peksen, 2019). Kayıtlı iş imkanlarının sınırlı olduğu bölgelerde, bireyler bir hayatta kalma aracı olarak kayıt dışı çalışmaya yönelebilirler. Eğitim engelleri, beceri uyumsuzluğu veya işgücü piyasası kısıtlamaları nedeniyle kayıtlı istihdamın güvence altına alınamaması, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin yaygınlığına daha fazla katkıda bulunabilir (Leonard, 2000).

Bu etmenlerden ikincisini; düzenlemeler ve karmaşıklıklar olarak isimlendirmek mümkündür. Hantal düzenlemeler ve idari karmaşıklıklar, bireyleri ve firmaları kayıtlı ekonomiye girmekten caydırabilir. Yüksek kayıt maliyetleri, hantal bürokrasinin yarattığı uzun onay süreçleri, bu tür engellerden kaçınmanın bir yolu olarak kayıt dışı işlemleri teşvik edebilmektedir. Resmi olmayan ekonomik aktörler, resmi düzenlemeler alanının dışında faaliyet göstermeyi bu zorlukları aşmanın bir yolu olarak görmektedirler (Chen, 2005).

Bu etmenlerden üçüncüsü resmi olmayan sosyal ağlar ve geleneklerdir (Lomnitz & Sheinbaum, 2004). Genellikle güven ve topluluk bağları üzerine inşa edilen resmi olmayan sosyal ağlar, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin yayılmasında önemli bir rol oynamaktadır (Puffer vd., 2010). Bazı durumlarda, kültürel gelenekler ve uygulamalar resmi olmayan işlemlere göre resmi olmayan işlemlere öncelik verebilir. Örneğin, aile temelli girişimler, gelenek ve resmi düzenleyici çerçevelerden özerkliği koruma arzusuyla yönlendirilebilir (Roberts, 1994).

Bu etmenlerden dördüncüsü ise esneklik ve uyumluluktur. Kayıt dışı ekonominin doğasında olan esneklik ve uyum sağlama yeteneği, çalışma programları ve çabaları üzerinde özerklik arayan bireyleri cezbeder (Briassoulis, 1999). Kayıt dışı çalışma düzenlemeleri genellikle değişen ekonomik koşullara ve ortaya çıkan fırsatlara hızlı yanıt verilmesini gerektirmektedir. Bu esneklik, özellikle serbest mesleğe ve iş yaşamları üzerinde kontrol sahibi olmaya değer verenler için oldukça caziptir.

Bu etmenlerden beşincisini gelir yaratma ve hayatta kalma stratejileri olarak isimlendirmek mümkündür. Marjinal ve güvencesiz insanlar için kayıt dışı ekonomi, hayati bir gelir yaratma ve hayatta kalma stratejisi olarak hizmet etmektedir. Sosyal devletin gelişmediği ve resmi kanalların işlemediği ya da onlara erişmenin toplumun bazı kesimleri için imkânsız olduğu durumlarda, kayıt dışılık, adeta bir geçim aracı işlevi görmektedir. Sokakta satış yapmak veya kayıt dışı işçilik gibi kayıt dışı ekonomik faaliyetler, hane halkının temel ihtiyaçlarının karşılaması için oldukça önemlidir (Wallace & Latcheva, 2006).

Bu etmenlerden altıncısı ise vergi kaçırma ve düzenlemelerden kaçınmadır. Vergilerden ve düzenleyici yükümlülüklerden kaçınma arzusu da kayıt dışı ekonomiye katılımı teşvik etmektedir. Düşük gelir düzeyine sahip olan kesimler için gayri resmi faaliyetler genellikle resmi vergilendirme mekanizmalarından kaçarak katılımcıların kazançlarından daha büyük bir pay almalarını sağlamaktadır. Benzer şekilde, kayıt dışı sektörde faaliyet gösteren işletmeler, çalışma ve çevre düzenlemelerine uyumdan kaçınmayı amaçlarlar (Slemrod & Weber, 2012).

Bu etmenlerden yedincisi ise girişimcilik fırsatlarından kaynaklanmaktadır. Kayıt dışı ekonomi, kayıtlı sermaye ve kaynaklara erişimi olmayan bireylere girişimcilik fırsatları sunabilir (Roberts, 1994). Kayıt dışı girişimler, küçük ölçekli olmalarına rağmen, kayıtlı sektörün külfetli gereklilikleri olmadan deneme ve yeniliğe olanak tanımaktadır. Gayri resmi girişimciler, bu girişimleri resmileşmeye doğru basamak taşları olarak kullanabilmektedirler (Naudé, 2010).

Sonuç olarak, bireyleri ve firmaları kayıt dışı ekonomide faaliyet göstermeye iten etmenler karmaşık ve çok yönlüdür. Ekonomik zorluklar, düzenleyici yükler, kültürel normlar ve esnekliğin cazibesi, kayıt dışı ve düzenlenmemiş ekonomik faaliyetlerde bulunma kararına katkıda bulunmaktadır. Bu etmenler ancak ve ancak kayıt altına almayı teşvik eden, sosyal koruma sağlayan bir sosyal devlet anlayışı sağlayacak politikalar seti ile giderilebilir.

2.2. Kayıt Dışı Ekonominin Özellikleri

Genellikle resmi ekonomik yapıların dışında ve uzağında işleyen kayıt dışı ekonomi; onun resmi muadilinden bir dizi farklı nitelikle ayrılmaktadır. Özellikle heterojenlik, esneklik, GSYİH'ye katkı ve istihdam modelleri, kayıt dışı ekonominin tanımlanmasında ayırt edici bir niteliğe sahiptir.

Heterojenlik ve çeşitlilik kayıt dışı ekonominin birinci ayırt edici özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu heterojenliği geniş bir alana yayılmasından anlamak mümkündür. Örneğin; sokakta satış ve kayıt dışı ev işlerinden, geçimlik tarım ve ruhsatsız küçük işletmelere kadar geniş bir faaliyet yelpazesini kapsamaktadır. Bu çeşitlilik, kayıt dışı ekonomide faaliyet gösteren aktörlerin yerel koşullara ve ekonomik dalgalanmalara yanıt verme konusundaki uyum ve dayanıklılığının da bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Gayri resmi olan kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin geleneksel ekonomik alanlar içinde olsa da istatistiksel hesaplamalar

çinde kategorize edilmesinin ve izlenmesinin zor olmasından kaynaklı olarak, heterojenliğin ve çeşitliliğinin ölçüm ve düzenleme için ciddi sorunlar doğuracağını söylemek mümkündür (Carr & Chen, 2002).

Esneklik ve gayri resmi ağlar kayıt dışı ekonominin ikinci ayırt edici özelliği olarak ele alınabilir. Esneklik, kayıt dışı ekonominin ayırt edici özelliğidir ve değişen ekonomik koşullara hemen uyum sağlamaktadır (Sanago & Sall, 2023). Kayıt dışı istihdam edilenlerin sabit bir programı yoktur ve doğal olarak resmi sözleşmeler olmadan çalışmaktadırlar. Bu durum onlara, kısa vadeli fırsatlardan yararlanma ve ekonomik istikrarsızlık dönemlerine hızlı uyum sağlayarak, ayakta kalma gücü vermektedir. Gayri resmi ağlar ve ağızdan ağıza iletişim, kayıt dışı ekonomide işlemleri, istihdam fırsatlarını ve bilgi paylaşımını kolaylaştırmada önemli bir rol oynamaktadır (Harney, 2006).

GSYİH’ye katkı, kayıt dışı ekonominin üçüncü ayırt edici özelliği olarak ele alınabilir. Kayıt dışı ekonominin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla’ya (GSYİH) kesin katkısını tahmin etmek, kayıt dışı yapısı nedeniyle oldukça zorlu bir çabadır. Bununla birlikte, kayıt dışı ekonominin bazı ülkelerde ekonomik faaliyetlerin önemli bir bölümünü oluşturabileceği yaygın olarak kabul edilmektedir (Alderslade vd., 2006). Gelişmekte olan ülkelerde kayıt dışı ekonomi, GSYİH'nin önemli bir bölümünü oluşturabilir. Özellikle böyle ülkelerde kayıt dışı ekonomi faaliyetleri, toplumun önemli bir geçim kaynağı olmaktadır ve ekonomik dayanıklılığın sürdürülmesinde de büyük öneme sahip olmaktadır (Onwe, 2013).

İstihdam modelleri, kayıt dışı ekonominin dördüncü ayırt edici özelliği olarak ele alınabilir. Kayıt dışı ekonomi, özellikle kayıtlı iş fırsatlarının sınırlı olduğu bölgelerde önemli bir istihdam kaynağıdır. Kayıt dışı istihdam, genellikle kayıtlı sektör pozisyonlarını güvence altına alamayanlar için bir hayatta kalma aracıdır (Debrah, 2007). Ancak, kayıt dışı çalışanlar sıklıkla iş güvenliğinden, sosyal yardımlardan ve yasal korumalardan yoksundur. Kayıt dışı işgücü piyasaları, daha düşük ücretler, kötü çalışma koşulları ve eğitim ve beceri geliştirmeye sınırlı erişim ile karakterize edilebilir (Assaad, 1993).

Cinsiyet dinamikleri, kayıt dışı ekonominin beşinci ayırt edici özelliği olarak ele alınabilir. Cinsiyet, kayıt dışı ekonominin şekillenmesinde çok önemli bir rol oynar; kadınlar genellikle ev içi işler ve ev eksenli işletmeler gibi belirli kayıt dışı sektörlerde orantısız bir şekilde temsil edilir (Wegren, vd., 2017). Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerde kazanç, kaynaklara erişim ve sosyal koruma açısından cinsiyet eşitsizlikleri devam etmektedir. Toplumsal cinsiyet ve kayıt dışılığın kesişimini anlamak, toplumsal cinsiyet eşitliğini ve kapsayıcı kalkınmayı destekleyen politikalar tasarlamak için çok önemlidir (Nelson, 1999).

Gayri resmi mali uygulamalar, kayıt dışı ekonominin altıncı ayırt edici özelliği olarak ele alınabilir. Gayri resmi ekonomik faaliyetlere genellikle düzensiz borç verme, tasarruf mekanizmaları ve para transferi sistemleri dahil olmak üzere gayri resmi mali uygulamalar eşlik eder (Winn, 1994). Bu uygulamalar, resmi finansal kurumlara erişimi olmayan bireyler ve topluluklar için gerekli olabilmektedir. Ancak, katılımcıları yüksek faiz oranları ve sınırlı tüketici korumaları gibi risklerle karşı karşıya bırakmakta ve hatta mal ve canlarını tehlikeye attıkları bir durumla karşılaşmaları da mümkün olmaktadır (Turvey & Kong, 2009).

Gayri resmi ve resmi bağlantılar, kayıt dışı ekonominin yedinci ayırt edici özelliği olarak ele alınabilir. Kayıt dışı ve resmi ekonomiler yalıtılmış alanlar değildir; sık sık kesişirler ve

birbirlerini etkilerler. Kayıt dışı işletmeler, girdiler için resmi tedarik zincirlerine güvenebilir veya ürünleri için resmi dağıtım ağlarına erişebilir (Narula, 2020). Tersine, kayıtlı işletmeler, maliyetleri azaltmak için bazı işlevleri kayıt dışı çalışanlara yaptırabilir. Bu bağlantılar, genel ekonomik manzaranın karmaşık ve iç içe geçmiş doğasını göstermektedir.

Sonuç olarak, kayıt dışı ekonominin özellikleri, heterojenlik, esneklik ve GSYİH'ye ve istihdama katkıları ile belirlenmektedir. Özellikle resmi olanakların sınırlı olduğu ekonomilerde, geçim kaynağı olarak önemli bir rol oynamaktadır. Bu ise kayıt dışı ekonominin, bireyleri, firmaları ve toplulukları desteklemedeki önemini vurgulamaktadır.

2.3. Kayıt Dışı Ekonominin Yarattığı Olumsuzluklar ve Sonuçlar

Kayıt dışı ekonomi, işgücü piyasasında yer edinemeyenler için bir hayatta kalma mekanizması görevi görürken, ekonomiler, toplumlar ve bireyler için bir dizi zorluk ve sonuç doğurmaktadır. Özellikle, ekonomik kalkınma, gelir eşitsizliği, sosyal koruma ve politika oluşturma üzerinde ciddi etkileri vardır.

Kayıt dışı ekonominin en önemli sonucu; devletin vergi geliri üzerinde ciddi kayıp yaratmasıdır. Kayıt dışı ekonominin ortaya çıkardığı başlıca zorluklardan biri, hükümetler için vergi gelirlerinin ekonomideki işlem hacminden az olmasıdır (Hoa, 2019). Gayri resmi ekonomik faaliyetler, hükümetleri kamu hizmetlerini, altyapıyı ve sosyal programları finanse etmek için gereken kaynaklardan mahrum bırakmakta bu durum da hükümetler ek finansman yolu ile gerekli yatırımları yapmaktadır. Kayıt dışı ekonomi ne kadar büyük olursa ek vergi ve borçlanma da o kadar fazla olmaktadır. Ya da devlet bütçe kısıtlamalarına gider ve bu durumda da vatandaşlara temel hizmetlerin sağlanması konusunda sorunlar çıkabilir (Fugazza & Jacques, 2004).

Kayıt dışı ekonominin vergi gelirleri üzerinde yarattığı soruna benzer bir sorun ise ekonomik büyümenin potansiyeline ulaşmasına engel olmasıdır. Kayıt dışı ekonominin yaygınlığı, genel ekonomik büyümeyi engelleyici bir faktördür (Andrews vd., 2011). Kayıt dışı ekonominin büyük olduğu ekonomilerde gayri resmi ekonomik faaliyetler tam olarak üretken veya verimli olmamaktadır. Ek olarak, resmi finansmana ve sermayeye erişim eksikliği, yatırım ve genişleme fırsatlarını daraltmaktadır. Devlet borçlanmasının özellikle daha fazla olmasına sebep olması ile faizlerin yükselmesine ve yatırımların azalmasına da dolaylı bir şekilde olumsuz katkı sunmaktadır (Horvath, 2018).

Kayıt dışı ekonominin yarattığı diğer bir önemli sorun; sınırlı sosyal koruma olmasıdır. Kayıt dışı ekonomide çalışan işçiler genellikle sağlık sigortası, emeklilik yardımları ve işsizlik desteği gibi resmi sosyal koruma mekanizmalarına erişimden yoksundur (Canagarajah & Sethuraman, 2001) Bu, onları ekonomik şoklara karşı savunmasız bırakır ve öngörülemez olaylarla başa çıkamaz, yoksulluk ve güvensizlik döngülerini sürdürür.

Kayıt dışı ekonominin toplumsal açıdan yarattığı bir başka önemli sorun; çalışma standartlarının çok kötü olmasıdır. Kayıt dışı istihdam, genellikle kötü çalışma koşulları, düşük ücretler ve sınırlı pazarlık gücü ile karakterize edilmektedir. Resmi düzenlemelerin olmaması, haksız uygulamalara itiraz etmek için yasal başvuruya sahip olmayan işçilerin daha da fazla sömürülmesine imkan vermektedir. Bu, çalışma standartlarını aşındırabilir ve düşük kaliteli bir istihdam döngüsünü devam ettirilmesine sebep olmaktadır (Stănculescu, 2005).

Kayıt dışı ekonomi, ekonomide kayıt dışılığı arttırmaktadır. “Kayıt içi” olan ekonomik yapılar kayıt-dışına çıkmaya başlar. Kayıt dışı ekonominin büyümesi, ekonomik yapıların genel olarak "kayıt dışı kalmasına" yol açabilir (Slavnic, 2010). Bu süreç, rekabeti bozarak, vergi tabanlarını azaltarak ve çalışma ve çevre standartlarından kaçınmayı teşvik ederek, resmi sektör gelişimini ve üretkenliğini adeta baltalamaktadır (Simcox, 1997).

Kayıt dışı ekonomide faaliyet gösteren aktörlerin resmi kredi ve kaynaklara erişimi çok zordur ve maliyetlidir. Kayıt dışı işletmeler, genellikle kayıt dışı statüleri nedeniyle resmi kredi ve kaynaklara erişimde zorluk yaşarlar (Atieno, 2001). Bu, yatırım yapma, operasyonları iyileştirme ve yenilik yapma yeteneklerini engellemektedir. Gayri resmi girişimciler, finansal hizmetlere sınırlı erişim nedeniyle genellikle bir geçim döngüsü içinde sıkışıp kalmaktadırlar.

Kayıt dışı ekonomi genel olarak eşitsizlikleri özel olarak cinsiyete dayalı eşitsizlikleri arttırmaktadır. Kayıt dışı ekonomik faaliyetler gelir eşitsizliğini şiddetlendirebilir ve cinsiyet eşitsizliklerini ise derinleştirmektedir. Kayıt dışı ekonomide orantısız bir şekilde temsil edilen kadınlar, erkek meslektaşlarına kıyasla genellikle daha düşük ücretlerle, sınırlı kariyer gelişimiyle ve kaynaklara daha az erişimle karşı karşıya kalmaktadırlar (Rogan & Alfes, 2019).

Kayıt dışı ekonomi beşerî sermayenin artmasına da katkı sunmamaktadır. Kayıt dışı çalışanların genellikle eğitim ve beceri geliştirme fırsatlarına sınırlı erişimi vardır. Bu, kayıtlı istihdama geçiş yapma veya daha yüksek ücretli fırsatları takip etme yeteneklerini kısıtlamaktadır. Ayrıca nesiller boyunca yoksulluk döngüsünde kalmalarına da sebep olmaktadır (Singh, 2000).

Kayıt dışı ekonomik alanın büyük olduğu ekonomilerde bunları düzenlemek de oldukça güç ve maliyetli olmaktadır. Hükümetler, kayıt dışı ekonomiyi düzenleme ve kayıt altına alma konusunda zorluklarla karşılaşmaktadır. Gayri resmi faaliyetlerin dinamizmini boğmadan yönetmelik kapsamına alma hassas bir politika yaklaşımı gerektirmektedir (Chen, 2005).

Sonuç olarak, kayıt dışı ekonominin yarattığı sorunlar hem çok önemli ve hem de çok yönlü ve boyutludur. Kayıt dışı ekonomi, vergi geliri kayıplarından ve sınırlı sosyal korumadan çalışma standartlarının düşük olmasına ve hatta ekonomik büyümeyi engellemeye kadar, hükümetler, bireyler ve genel olarak ekonomiler için engeller yaratmaktadır. Bu zorlukların üstesinden gelmek, kayıt dışı ekonominin kapsamlı ve karmaşık boyutlarıyla birlikte anlaşılmasını gerektirmektedir. Kayıt altına almayı teşvik eden, güvencesiz işçileri koruyan ve kapsayıcı ekonomik büyümeyi teşvik eden politikaları formüle etmeye yönelik stratejik bir yaklaşımı gerektirmektedir.

3. Türkiye’de Kayıt dışı Ekonomi

3.1. Türkiye’de Kayıt dışı Ekonomi Üzerine Yapılan Çalışmalar

Kayıt dışı ekonomi üzerine yapılan çalışmalarda oldukça farklı sonuçlar ve veriler ortaya çıkmaktadır. Bu durum Türkiye’ye has bir durum değil, genel olarak kayıt dışı faaliyetler, yasal olmayan uygulamalar olduğu için, bu faaliyetleri ölçecek veri seti yoktur. Anket ve mülakat gibi ölçüm tekniklerinde ise bu faaliyetlerde yer alan aktörlerden doğru bilgi almak pek mümkün olmamaktadır.

Türkiye’de kayıt dışı ekonomi ve bunun büyüklüğüne ilişkin tahminler 1993’lerde yaygınlaşmaya başlamıştır. 2000’li yılların başlarında da devam etmiştir. 2015’li yıllardan sonra bu konudaki hesaplamaları azalmış, daha çok vergiler ve kayıt dışı istihdam konuları yaygınlık kazanmıştır.

Tablo 3: Türkiye’de Kayıt dışı Ekonomi Ölçümleri

Araştırma	Dönem	Kayıt dışı Faaliyetin GSYH İçindeki Payı
Kasnakoğlu (1993)	1990	9,3
Derdiyok (1993)	1991	27,3
Özsoylu (1993)	1990	7,5
Temel vd. (1994)	1991	16,4
Yamak (1996)	1968-1994	10,1-24,8
Altuğ, (1997)	1997	51,5
Öğünç & Yılmaz (2000)	1960-98	0-46
Çetintaş & Vergil (2003)	1971-2000	18-30
Savaşan (2003)	1970-1998	10-45
Us (2004)	1978-2000	6-33
İlgın (2005)	1968-2001	31-84
Baldemir vd. (2005)	1980-2003	11-28
Şapçı (2006)	1987-2005	7,5-47
Akalın & Kesikoğlu (2007)	2006	0-47
Kalça & Ekinci (2008)	1980-88	31,9
	1989-2005	52,2
Ardor (2009)	2001	68,44
Erkuş & Karagöz (2009)	1970-2005	1,82-86,73
Dell-Anno & Halicioğlu (2010)	1987-2007	10-27,4
Savaşan (2011)	2001	33,2
Tütüncü (2013)	1998-2009	52,2
Güler & Toparlak (2018)	2001-2016	27,3-59,4
Akça & Bal (2018)	1986-2015	17-60

Yukarıda Türkiye’de kayıt dışı ekonomi üzerine yapılan çalışmaların küçük bir özet tablosu yer almaktadır. Çalışmalarda alt kırılmalar, dönemler içinde alt dönemler de olduğunu belirtmekte yarar var. Tüm çalışmaları ve alt dönemleri değerlendirerek kaba bir yaklaşım ortaya koymak mümkün gözükmemektedir. Tabii mevcut çalışmalardan bu kaba yaklaşımdaki oranları desteklemeyenler olduğunu ancak bunların azınlıkta kaldığının da altını çizmek yararlı olacaktır.

1970’li yıllardan itibaren Türkiye’de kayıt dışı ekonominin ortaya çıktığını söylemek mümkün gözükmemektedir. 1970-80 aralığında kayıt dışı ekonominin GSYİH’ye oranının yüzde 10’ları aşmadığı sonucuna ulaşmak mümkündür. 1980’li yıllar ile birlikte çift haneli oranlar ortaya çıkmaktadır. 1980-90 aralığında yüzde 25-30 dolaylarında olduğu söylenebilir. 90’ların ilk yıllarında bu oranın benzer şekilde devam etmiş ancak 1994 sonrasında krizin de etkisiyle 2000’li yıllara yüzde 50 ve üzerinde seyretmiştir.

2010 sonrası için görece daha az sayıda çalışma bulunmaktadır. Eldeki mevcut çalışmalardan hareketle 2010 sonrasında kayıt dışı ekonominin yüzde 20'lere düştüğünü söylemek mümkündür. Akça & Bal (2018) 2010 sonrası için kayıt dışı ekonomide azalma trendi olduğunu belirtmişlerdir.

3.2. Türkiye’de GSYİH, TÜFE ve Kayıt dışı Ekonomi

Türkiye’de kayıt dışı ekonomi üzerine araştırmalar 1980’li yılların sonlarında tartışılmaya başlanmıştır. Dünya’da kayıt dışı ekonomi üzerine ölçümler ise 1979 yılında akademik dünyada tartışılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda Türkiye kabaca bu konudaki akademik tartışmaları bir on yıllık gecikme ile takip ettiğini söylemek mümkündür. Ancak doksanlı yıllar aynı zamanda 80’li yılların ekonomik politikalarının çöküş dönemi olarak da karşımıza çıktığından, bu dönemin kayıt dışılığın yaygınlaşma dönemi olarak da görülmesi şaşırtıcı olmayacaktır. Örneğin Türkiye akademik yazınında kayıt dışı ekonomi kavramı, ilk kez Çokgezen (1993) tarafından kullanılmıştır. Yine aynı yıl, T. C. Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı; “Dünyanın 110 Ülkesinde kayıt Dışı Ekonominin Büyüklüğü ve Ölçümü” konulu bir araştırma yayınlamış ve konunun Türkiye’de gündeme gelmesine katkıda bulunmuştur.

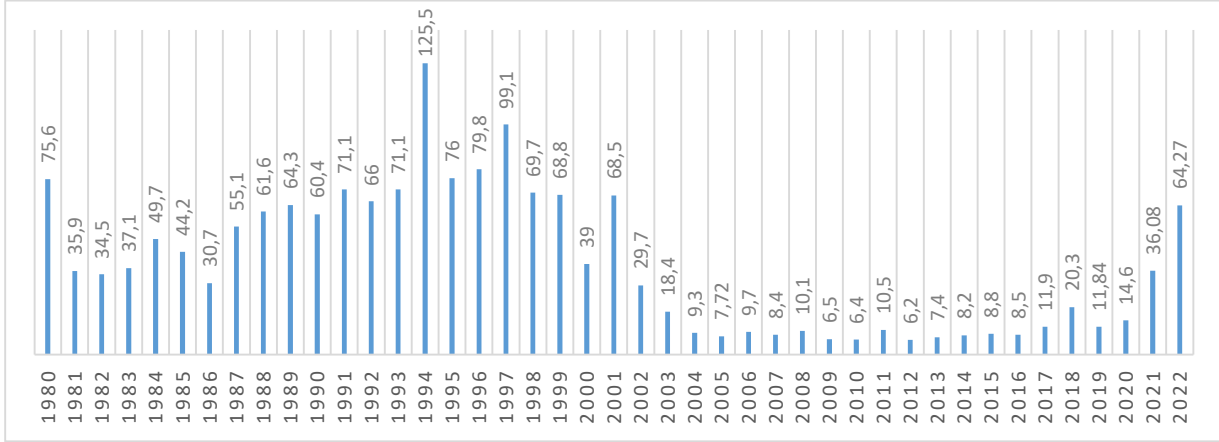
1990’lı yıllar hem dünya hem de Türkiye ekonomisinin krizler yaşadığı bir dönemdir. Doğal olarak gerek küresel gerekse ulusal krizlerin olduğu bir dönemde ekonomik göstergelerin kötü gitmesi kaçınılmaz olmuş ve bunun toplumsal refahı azaltması da kaçınılmaz olmuştur.

Ekonomide kayıt dışılığı arttıran temel iki faktörden birisi vergi artışları iken diğeri ekonomik krizlerdir. Türkiye özelinde de kayıt-dışılıkta bu dönemde ciddi artışlar yaşanmaya başlanmış ve doğal olarak bu konu akademik literatürde bu dönemde yer bulmaya başlamıştır.

1990’lı yıllar ve özellikle 1994 krizi sonrasında bütçe açıkları giderek artmış, bu açıklar bir yandan borçlanmayı arttıran bir faktör olmuşken diğer yandan merkez bankasının fonlaması ile kapatılmaya çalışılmıştır. Borçlanma faizleri arttırırken, merkez bankasından sağlanan fonlar ise parasal bir enflasyona sebep olmuştur. Politika yapıcılar bu dönemde vergileri arttırarak bütçe açıklarını azaltma yoluna gitmişlerdir. Son tahlilde vergiler, enflasyon ve faiz artmıştır. Bu artışlar, bu dönemde kayıt dışı ekonomideki büyümenin temel aktörleri olmuştur.

1982-90 arasında yıllık ortalama TÜFE yüzde 48,6 iken 1990’lı yıllardan itibaren bu oran artmaya başlamış ve 91-2000 arası dönemde %80,8 oranına yükselmiştir. 1994 krizinde üç haneli rakamlara kadar yükselmiştir. Gerçekten de şekil 1 ve tablo 4 bir arada değerlendirildiğinde TÜFE artışı ile kayıt-dışılıkta artış olduğu söylenebilir.

Şekil 1: TÜFE

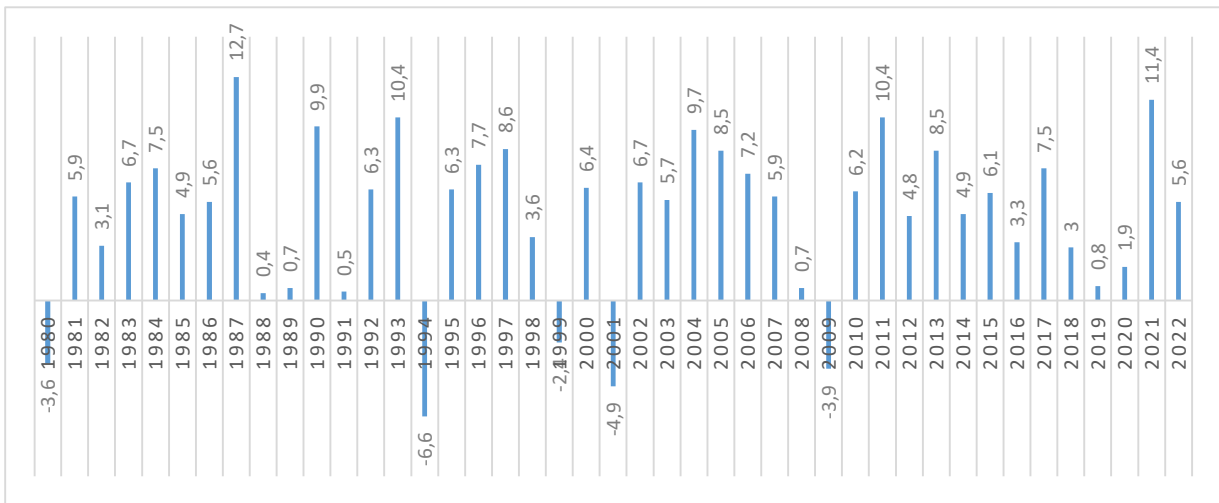
Kaynak: TÜİK verilerinden tarafımca düzenlenmiştir.

80’li yılların ikinci yarısından itibaren artmaya başlayan enflasyon makro ekonomik dengeleri alt üst etmiş ve halkın satın alma gücünde ve toplumsal refahın ciddi bir şekilde azalmasına sebep olmuştur. 90’lı yıllar Türkiye’de Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin de sıçrama dönemi olmuştur. Refahı ve serveti enflasyon karşısında eriyen geniş halk kitleleri yaygınlaşan kayıtdışılığın bir parçası olmak zorunda kalmışlardır.

1980’li yılların ekonomi politikası ve söylemi; halkın kayıt dışı faaliyetlere doğru kaymasının sebebi olarak görülebilir. 1984’te dönemin başbakanı Turgut Özal’ın dillendirdiği “benim memurum işini bilir” aforizması toplumda hukuk dışı ve kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin meşrulaştırılması için atılan ilk çimento olarak görülebilir. Ekonomik yapının bozulması ile Kayıt dışı faaliyetler de artış göstermiştir.

1980’li yıllarda GSYİH büyüme oranı 1981-90 arası dönemde 5,7 iken 90 sonrasındaki on yıllık dönemde söz konusu oran 3,8’e düşmüştür. Aşağıdaki 2 numaralı şekilde 1980-2022 arası büyüme rakamlarını görmek mümkündür.

Şekil 2: GSYİH Büyümesi

Kaynak: TÜİK, TCMB ve SBB verilerinden düzenlenmiştir.

1980 sonrasında 90’lı yıllara kadar hep pozitif büyüme söz konusu iken 90’lı yıllara gelindiğinde hem büyüme rakamları küçülmüş hem de 1994 ve 1999’da negatif büyüme söz konusu olmuştur. Dolayısıyla 90’lı yıllar ekonomide ciddi dar boğazların yaşandığı bir dönemdir. Bir yandan enflasyon diğer yandan enflasyona rağmen büyümenin yetersizliği ciddi gelir ve dolayısıyla refah kaybına yol açmıştır.

Tablo 4: 1991-2017 Türkiye Kayıt dışı Ekonominin (KE) Büyüklüğü

Yıllar	KE/GSYİH	Yıllar	KE/GSYİH	Yıllar	KE/GSYİH
1991	35	2001	32,8	2011	26,2
1992	35,2	2002	32,9	2012	26,5
1993	34,8	2003	31,4	2013	25,8
1994	33,5	2004	29,8	2014	26,2
1995	31,9	2005	28,8	2015	27,7
1996	32,3	2006	28,9	2016	29,1
1997	31,7	2007	28,1	2017	28,6
1998	31,2	2008	26,9		
1999	33,3	2009	30,6		
2000	32,1	2010	28,5		

Kaynak: Medina & Schneider, (2019).

Gerek büyüme gerekse enflasyon rakamları Türkiye’de kayıt dışı ekonominin anlaşılması için önemli veriler sunmuştur. Dünya ile Türkiye’yi kayıt dışı ekonomi açısından kıyasladığımızda OECD ülkelerine göre kayıtdışılığın Türkiye’de çok fazla olduğu görülmektedir. Bu konuya ilişkin veriler Medina & Schneider (2019) çalışmasından elde edilmiştir. Türkiye’de 1991-2017 arası kayıt dışı ekonominin GSYİH’ye oranı 30,4 düzeyindedir. Medina & Schneider (2019) 157 ülke için aynı dönemi çalışmışlardır ve ülkelerin ortalamasını yüzde 30,9 düzeyinde hesaplamışlardır. Elgin & Öztunalı (2012) 161 ülke üzerinden 1950-2009 arası veri seti ile yaptıkları değerlendirmelerinde dünya ortalamasını 27,88 olarak hesaplamışlardır. Türkiye’de kayıt-dışılık dünya ortalaması ile uyumludur. Ancak OECD ortalamasının yüzde 20 olduğu göz önüne alındığında Türkiye ortalamasının oldukça yüksek olduğunu da belirtmek gerekir.

4. Sonuç

Enflasyonist ortam, büyümenin daralması kayıt dışı ekonominin giderek payını arttıran faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede kayıt dışı ekonomi hem hacmen hem de oransal olarak özellikle 1989 finansal deregülasyonları sonrasında artmaya başlamıştır. Kayıt dışı ekonomi özellikle Türkiye’de 1990’lı yıllarla birlikte ikincil bir ekonomi haline gelmiştir. Dolayısıyla kayıt dışı ekonomi neredeyse kayıt altındaki ekonomi kadar büyük bir öneme sahiptir. Devletin vergi gelirleri açısından da kayıt dışı ekonominin büyüklüğü, vergi gelirlerinden kaybin büyüklüğü anlamına gelmektedir. Dolayısıyla kayıt dışı ekonomi ile mücadele oldukça önemlidir. Aşağıdaki politika önerileri bir yandan kayıt dışı ekonomiyi daraltmaya hizmet ederken diğer yandan onun yarattığı olumsuzlukları gidermeye yöneliktir.

Basitleştirilmiş Kayıt ve Uyumluluk Düzenlemeleri: Kısacası bürokrasiyi azaltacak önlemler ile kayıt dışı ekonomiyi küçültmek mümkün olabilir. İşletmelerinin resmi prosedürlerine ilişkin tüm süreçleri kolaylaştırmak, Kayıt dışı ekonomik faaliyetleri azaltacaktır. Hükümetler, kayıt

dışı işletmelerin, kayıtlı sektöre geçişini çekici hale getirerek bürokratik engelleri azaltmayı, kayıt maliyetlerini düşürmeyi ve onay süreçlerini hızlandırmayı hedeflemelidir.

Kredi ve Finans Kolaylıkları: Finansal katılımın teşvik edilmesi hem resmi hem de gayri resmi ekonomik aktörler için özellikle günümüzde çok daha önemli hale gelmiştir. Bankacılık ve mikro-finans gibi resmi finansal hizmetlere erişim sağlamak, bireyleri tasarruf etme, yatırım yapma ve krediye erişme konusunda güçlendirir. Gayri resmi girişimcilere yönelik olmayan bu finansal ürünler, kayıt dışı alanda faaliyet gösterenleri kayıt altına girmeye teşvik edebilir.

Sosyal Koruma Programları: Hükümetler, kapsamı kayıt dışı çalışanları da kapsayacak şekilde genişletilen sosyal koruma programları oluşturmali veya güçlendirmelidir. Bu programlar sağlık sigortası, emeklilik yardımları ve işsizlik desteğini içerebilir. Bu tür hükümler, kayıt dışı çalışanların ekonomik şoklara karşı dayanıklılığını ve genel refahı arttırabilir.

Beceri Geliştirme ve Eğitim: Beceri geliştirme ve mesleki eğitime yapılan yatırımlar, kayıt dışı çalışanların yeteneklerini geliştirebilir, kayıtlı istihdama geçmelerini veya kayıt dışı faaliyetlerinin kalitesini iyileştirmelerini sağlayabilir. Piyasanın ihtiyaçları ile uyumlu eğitim programları, kayıt dışı ekonomiyi küçültücü etki yapabilir.

Kademeli Resmileştirme Stratejileri: Kademeli resmileştirme stratejilerinin uygulanması, kayıt dışılıktan kayıtlılığa geçişin yönetilmesine yardımcı olabilir. Bu stratejiler kayıtlı olmaya teşvik sağlamaktadır. İşletmelerin gayri resmi kuruluşlar olarak başlamasına ve zamanla resmileşmesine izin vermeyi ve geçiş döneminde vergi indirimleri sunmayı içerebilir.

Çalışma Standartlarının Güçlendirilmesi: Çalışma standartlarının yükseltilmesi ve kayıt dışı çalışanların insana yakışır çalışma koşullarından ve adil ücretlerden yararlanmasını sağlamak esastır. Bu, mevcut iş kanunlarının uygulanmasını, yasal korumaların kayıt dışı çalışanları da kapsayacak şekilde genişletilmesini ve işçi haklarına saygı kültürünün teşvik edilmesini içerebilir.

Destekleyici Düzenleyici Ortam: Uyum ve esneklik arasında bir denge kuran bir düzenleyici ortam yaratmak çok önemlidir. Düzenlemeler, girişimcilik dinamizmini boğmadan resmileştirmeyi teşvik edecek şekilde tasarlanmalıdır. Düzenlemelerin periyodik olarak gözden geçirilmesi, ilgililiklerini ve etkililiklerini arttıracaktır.

Savunmasız Gruplar için Hedefli Destek: Politikalar, kadınlar, gençler ve marjinal topluluklar gibi savunmasız nüfuslara odaklanarak tasarlanmalıdır. Eğitim, öğretim ve ekonomik fırsatlara erişim de dahil olmak üzere hedeflenen destek, eşitsizliklerin giderilmesine ve sosyal kalkınmanın desteklenmesine yardımcı olabilir.

Veri Toplama ve Araştırma: Hükümetler ve kuruluşlar, kayıt dışı ekonominin dinamiklerini daha iyi anlamak için veri toplama ve araştırmaya yatırım yapmalıdır. Doğru veriler, kanıta dayalı politika kararları için bilgi sağlayabilir ve kayıt dışı sektörün ekonomiye katkısının daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasına katkıda bulunabilir.

Sonuç olarak, kayıt dışı ekonomiyi ele almak, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerle ilgili çeşitli motivasyonları, zorlukları ve faydaları tanıyan çok yönlü bir politika yaklaşımı gerektirir. Hükümetler, resmileşmeyi teşvik eden, sosyal korumaları artıran ve ekonomik büyümeyi teşvik

eden bir ortamı teşvik ederek hem kayıtlı hem de gayri resmi ekonomik aktörlerin gelişebileceği daha kapsayıcı ve eşitlikçi bir ekonomik manzara yaratabilir.

Kaynakça

- Akalın, G. & Kesikoğlu, F. (2007). Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi ve Büyüme İlişkisi. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5), 71-87.
- Akça, E. E. & Bal, H. (2018). Ekonometrik Yaklaşım Yoluyla Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Tahmini. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 725-738.
- Alderslade, J., Talmadge, J. & Freeman, Y. (2006). *Measuring The Informal Economy: One Neighborhood at a Time*. Washington, DC: Brookings Institution, Metropolitan Policy Program.
- Altuğ, O. (1997). Kayıtdışı Ekonominin Boyutları. *Öneri*, 2(9) 1-13
- Andrews, D., Sánchez, A. C. & Johansson, Å. (2011). *Towards a Better Understanding of the Informal Economy*.
- Ardor, H. N. (2009). Ekonomide Kayıt Dışılık. N. Özkaramete Coşkun (Ed.), *Türkiye Ekonomisi Yeni Yapı (2000-2008)* (1. Baskı). Ankara: İmaj Yayınevi.
- Assaad, R. (1993). Formal and Informal Institutions in The Labor Market, with Applications to The Construction Sector in Egypt. *World Development*, 21(6), 925-939.
- Atieno, R. (2001). *Formal and Informal Institutions’ Lending Policies and Access to Credit by Small-Scale Enterprises in Kenya: An Empirical Assessment*. AERC.
- Baldemir, E., Gökalp, M. F. & Avcı, M. (2005). Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin MIMIC Model ile Tahminlenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10(2), 231-243.
- Briassoulis, H. (1999). Sustainable Development and the Informal Sector: An Uneasy Relationship?. *The Journal of Environment & Development*, 8(3), 213-237.
- Canagarajah, S. & Sethuraman, S. V. (2001). *Social Protection and The Informal Sector in Developing Countries: Challenges and Opportunities*. World Bank.
- Carr, M. & Chen, M. A. (2002). *Globalization and the Informal Economy: How Global Trade and Investment Impact on the Working Poor*. Geneva: International Labour Office.
- Chen, M. A. (2005). *The Informal Economy: Definitions, Theories and Policies*. http://nuir.nkumbauniversity.ac.ug/bitstream/handle/20.500.12383/1828/Chen_WIE_GO_WP1.pdf?sequence=1&isAllowed=y, Erişim Tarihi: 10.03.2023
- Çetintaş, H. & Vergil, H. (2003). Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Tahmini. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4(1), 15-30.
- Çokgezen, M. (1993). Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi ve Boyutları. *İktisat ve İş Dünyası*, 2, 23-25.

Yılmaz, M. (2023). Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi, Enflasyon ve Büyüme. *Fiscoeconomia*, 7(Özel Sayı), 338-358. Doi: 10.25295/fsecon.1357827

- Debrah, Y. A. (2007). Promoting The Informal Sector as a Source of Gainful Employment in Developing Countries: Insights from Ghana. *The International Journal of Human Resource Management*, 18(6), 1063-1084.
- Dell’Anno, R. & Halicioğlu, F. (2010). An ARDL Model of Unrecorded and Recorded Economies in Turkey. *Journal of Economic Studies*, 37(6), 1-20.
- Derdiyok, T. (1993). Türkiye’nin Kayıtdışı Ekonomisinin Tahmini. *Türkiye İktisat TOBB Yayını*, (13).
- Doğrusöz, B. (2004). Kayıt dışı Ekonomi ile Mücadele Açısından Vergi Hukuku Özel Hukuk ilişkilerine Bakış. *Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu* (158-176), Antalya: Uludağ Üniversitesi.
- Early, B. & Peksen, D. (2019). Searching in the Shadows: The Impact of Economic Sanctions on Informal Economies. *Political Research Quarterly*, 72(4), 821-834.
- Elgin, C. & Oztunali, O. (2012). Shadow Economies around the World: Model Based Estimates. *Working Papers, 2012/05*. Bogazici University, Department of Economics.
- Erkuş, H. & Karagöz, K. (2008). Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi ve Vergi Kaybının Tahmini. *Maliye Dergisi*, 156, 126-140.
- Fugazza, M. & Jacques, J. F. (2004). Labor Market Institutions, Taxation and The Underground Economy. *Journal of Public Economics*, 88(1-2), 395-418.
- Güler, H. & Toparlak, E. (2018). Türkiye’de Kayıtdışı Ekonominin Ölçümü ve Avrupa Birliği Ülkeleriyle Karşılaştırılması. *Ömer Halis Demir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 209-220.
- Harney, N. (2006). Rumour, Migrants, and the Informal Economies of Naples, Italy. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 26(9/10), 374-384.
- Hoa, N. T. (2019). How Large is Vietnam's Informal Economy?. *Economic Affairs*, 39(1), 81-100.
- Horvath, J. (2018). Business Cycles, Informal Economy, and Interest Rates in Emerging Countries. *Journal of Macroeconomics*, 55, 96-116.
- Ilgın, Y. (1999). *Kayıtdışı Ekonomi ve Türkiye’deki Boyutları*. Uzmanlık Tezi. (Ankara: Dpt Yayın No.2492).
- Ilgın, Y. (2005). Kayıt Dışı Ekonomiyi Tahmin Yöntemleri ve Türkiye’de Durum. *Plânlama Dergisi*, (Özel Sayı), Devlet Plânlama Teşkilatı, Yayın No:2492, Ankara.
- Kalça, A. & Ekinci, A. (2008). Kayıt Dışı Ekonomi ve İktisadi Dalgalanmalar İlişkisi: Türkiye (1968-2005). *ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(3), 211-228.
- Kasnakoğlu, Z. (1993). Monetary Approach to The Measurement of Unrecorded Economy in Turkey. *METU Studies in Development*, 20.
- Leonard, M. (2000). Coping Strategies in Developed and Developing Societies: The Workings of The Informal Economy. *Journal of International Development: The Journal of the Development Studies Association*, 12(8), 1069-1085.

Yılmaz, M. (2023). Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi, Enflasyon ve Büyüme. *Fiscoeconomia*, 7(Özel Sayı), 338-358. Doi: 10.25295/fsecon.1357827

- Lomnitz, L. A. & Sheinbaum, D. (2004). Trust, Social Networks and The Informal Economy: A Comparative Analysis. *Review of Sociology*, 10(1), 5-26.
- Medina, L. & Schneider, F. (2019). Shedding Light on The Shadow Economy: A Global Database and The in Teraction with The Official One. *Cecifo Working Papers*.
- Mirus, R. & Roger, S. S. (1997). Canada’s Underground Economy: Measurement and Implications. L. Owen & M. Walker (Eds.), *The Underground Economy: Global Evidence of its Size and Impact*. Vancouver: Fraser Institute.
- Narula, R. (2020). Policy Opportunities and Challenges from the COVID-19 Pandemic for Economies with Large Informal Sectors. *Journal of International Business Policy*, 3, 302-310.
- Naudé, W. (2010). Entrepreneurship, Developing Countries, and Development Economics: New Approaches and Insights. *Small Business Economics*, 34, 1-12.
- Nelson, M. K. (1999). Economic Restructuring, Gender, and Informal Work: A Case Study of a Rural County 1. *Rural Sociology*, 64(1), 18-43.
- Onwe, O. J. (2013). Role of the Informal Sector in Development of the Nigerian Economy: Output and Employment Approach. *Journal of Economics and Development Studies*, 1(1), 60-74.
- Öğünç, F. & Yılmaz, G. (2000). Estimating the Underground Economy in Turkey. *The Central Bank of the Republic of Turkey*. Discussion Paper, Ankara.
- Özsoylu, F. (1993). Gizli Ekonomi: Tanımı-Sebepleri-Türkiye’deki Boyutları. *İktisat Dergisi*, (33).
- Puffer, S. M., McCarthy, D. J. & Boisot, M. (2010). Entrepreneurship in Russia and China: The Impact of Formal Institutional Voids. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 34(3), 441-467.
- Roberts, B. (1994). Informal Economy and Family Strategies. <https://www.academia.edu/download/66969335/j.1468-2427.1994.tb00248.x20210504-6117-15mgea9.pdf>, Erişim Tarihi: 23.05.2023
- Rogan, M. & Alfery, L. (2019). Gendered Inequalities in The South African Informal Economy. *Agenda*, 33(4), 91-102.
- Sanogo, N. & Sall, F. D. (2023). Gender, Management Style, and the Flexibility of Informal Sector Enterprises in The Period of Covid-19: The Case of Agri-Food Microenterprises in Mali. *Journal of Comparative International Management*, 26(1), 98-122.
- Savaşan, F. (2003), Modeling the Underground Economy in Turkey: Randomized Response and MIMIC Models. *The Journal of Economics*, 29(1), 47-76.
- Savaşan, F. (2011). Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi ve Kayıtdışılıkla Mücadelenin Serencamı. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, (35).
- Simcox, D. E. (1997). Immigration and Informalization of the Economy: Enrichment or Atomization of Community. *Population and Environment*, 18(3), 255-281.

Yılmaz, M. (2023). Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi, Enflasyon ve Büyüme. *Fiscaeconomia*, 7(Özel Sayı), 338-358. Doi: 10.25295/fsecon.1357827

- Singh, M. (2000). Combining Work and Learning in The Informal Economy: Implications for Education, Training and Skills Development. *International Review of Education*, 46(6), 599-620.
- Slavnic, Z. (2010). Political Economy of Informalization. *European Societies*, 12(1), 3-23.
- Slemrod, J. & Weber, C. (2012). Evidence of the Invisible: Toward a Credibility Revolution in The Empirical Analysis of Tax Evasion and The Informal Economy. *International Tax and Public Finance*, 19, 25-53.
- Stănculescu, M. (2005). Working Conditions in the Informal Sector. *SEER-South-East Europe Review for Labour and Social Affairs*, (03), 79-93.
- Şapçı, O. (2006). *Kayıtdışı Ekonomi ve Türkiye Ekonomisindeki Büyüklüğünün Tahmin Edilmesi (1980-2005 Dönemi Analizi)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Temel, A., Şimşek, A. & Yazıcı, K. (1994). *Kayıtdışı Ekonomi Tanımı, Tespit Önlemleri ve Türk Ekonomisindeki Büyüklüğü*. EAD Gen. Md. Yay.: Ankara
- Turvey, C. G. & Kong, R. (2009). Business and Financial Risks of Small Farm Households in China. *China Agricultural Economic Review*, 1(2), 155-172.
- Tütüncü, A. (2013). *Kayıtdışı Ekonomi ve Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi Boyutunun Tahmini*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Us, V. (2004). Kayıt Dışı Ekonomi Tahmin Yöntemi Önerisi: Türkiye Örneği. *Türkiye Ekonomi Kurumu*, Tartışma Metni, 2004/17.
- Wallace, C. & Latcheva, R. (2006). Economic Transformation Outside the Law: Corruption, Trust in Public Institutions and The Informal Economy in Transition Countries of Central and Eastern Europe. *Europe-Asia Studies*, 58(1), 81-102.
- Wegren, S. K., Nikulin, A., Trotsuk, I. & Golovina, S. (2017). Gender Inequality in Russia’s Rural Informal Economy. *Communist and Post-Communist Studies*, 50(2), 87-98.
- Winn, J. K. (1994). Relational Practices and The Marginalization of Law: Informal Financial Practices of Small Businesses in Taiwan. *Law & Soc’y Rev.*, 28, 193.
- Yamak, R. & Koçak, N. A. (2007), Kayıtdışı Ekonomi Varsayımı Altında Laffer Eğrisinin Tahmini. *TÜİK İstatistik Araştırma Dergisi*, 5(2), 30-43.

Etik Beyanı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Fiscaeconomia Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarına aittir.

Ethical Approval: The author declares that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In the case of a contrary situation, Fiscaeconomia has no responsibility, and all responsibility belongs to the study's author.

Yılmaz, M. (2023). Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi, Enflasyon ve Büyüme. *Fiscaeconomia*, 7(Özel Sayı), 338-358. Doi: 10.25295/fsecon.1357827

Informal Economy, Inflation and Growth in Turkey

Mustafa Yılmaz

Extended Abstract

The shadow economy, or the informal economy, often involves uncertainties and complexities; it has long attracted the attention of scholars, policymakers, and economists alike. In a world where traditional economic models often struggle to capture its details, the informal economy stands as a dynamic and multifaceted field that operates beyond the traditional boundaries of regulation and official oversight. The purpose of this article is to reveal the traces of the complex structure of the informal economy within some patterns in the Turkish economy. The relation between growth, inflation, and the informal economy is very important. In this context, first of all, after explaining the concept of the informal economy, evaluations will be made on informality in Turkey.

The characteristics of the informal economy are determined by heterogeneity, flexibility, and their contribution to GDP and employment. It plays an important role as a source of income, especially in economies where formal opportunities are limited. It also highlights the importance of the informal economy in supporting individuals, firms, and communities.

While the informal economy serves as a survival mechanism for those who cannot gain a place in the labor market, it poses a number of challenges and consequences for economies, societies and individuals. In particular, it has serious impacts on economic development, income inequality, social protection, and policymaking.

The most important result of the informal economy is that it creates a serious loss in the state's tax revenue. Another problem created by the informal economy is that it prevents economic growth from reaching its potential. Another important problem created by the informal economy is the limited social protection. Another important social problem created by the informal economy is the working standards. Those standards are very poor. It is very difficult and costly for actors operating in the informal economy to access official credit and resources. The informal economy increases inequalities in general and gender-based inequalities in particular. The informal economy does not contribute to the increase of human capital. In economies where the informal economy is large, it is very difficult and costly to regulate them.

The problems created by the informal economy are both very important and multifaceted. The shadow economy creates obstacles for governments, individuals, and economies in general, from tax revenue losses and limited social protection to low labor standards and even hindering economic growth. Overcoming these challenges requires understanding the informal economy in its comprehensive and complex dimensions. It requires a strategic approach to formulating policies that encourage formalization, protect workers in precarious positions, and promote inclusive economic growth.

The effects of the informal economy are closely related to issues of economic development, income inequality, social protection, and the effectiveness of policy interventions and are therefore quite wide-ranging. In many economies, especially developing countries, the informal economy plays a crucial role in providing livelihoods to large segments of the population who do not have access to formal employment opportunities. However, it remains

Yılmaz, M. (2023). Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi, Enflasyon ve Büyüme. *Fiscoeconomía*, 7(Özel Sayı), 338-358. Doi: 10.25295/fsecon.1357827

a significant obstacle for states in collecting taxes, enforcing labor standards, and promoting sustainable economic growth.

The informal economy, which often operates outside and far from official economic structures, differs from its official counterpart in a number of different qualities. In particular, heterogeneity, flexibility, contribution to GDP, and employment models have distinctive features in defining the informal economy.

It seems possible to say that the informal economy has emerged in Turkey since the 1970s. It is possible to conclude that the ratio of the informal economy to GDP did not exceed 10 percent between 1970 and 1980. By the 1980s, double-digit rates emerged. It can be said that it was around 25-30 percent in the 1980-90 period. This rate continued in a similar manner in the early years of the 90s, but after 1994, with the impact of the crisis, it remained at 50 percent and above until the 2000s.

Not many studies could be found after 2010. Based on the available studies, it is possible to say that the informal economy dropped to 20 percent after 2010. Akça & Bal (2018) stated that there was a decreasing trend in the informal economy after 2010.

Research on the informal economy in Turkey began to be discussed in the late 1980s. The measurements of the informal economy in the world have been discussed since the 1979s. In this context, it is possible to say that Turkey has been following academic discussions on this subject with a delay of roughly one decade.

The 1990s were a period when both the world and the Turkish economy experienced crises. Naturally, in a period of both global and national crises, it was inevitable that economic indicators would go wrong, and this would inevitably reduce social welfare.

One of the two main factors that increase informality in the economy is tax increases and the other is economic crises. In Turkey, serious increases in informality began to occur during this period, and naturally, this issue began to find a place in the academic literature during this period.

In the 1990s and especially after the 1994 crisis, budget deficits gradually increased, and while these deficits were a factor that increased borrowing, they were also tried to be closed with the funding of the central bank. While borrowing increased interest rates, funds provided by the central bank caused monetary inflation. During this period, policymakers tried to reduce budget deficits by increasing taxes. In the final analysis, taxes, inflation, and interest have increased. These increases became the main actors of the growth in the informal economy in this period.

While the annual average CPI was 48.6 percent between 1982 and 1990, this rate started to increase in the 1990s and rose to 80.8% in the period between 1991 and 2000. It rose to triple digits in the 1994 crisis. Indeed, as can be seen in Table 3, it is observed that there is an increase in informality with the increase in CPI.

Inflation, which started to increase since the second half of the 80s, disturbed the macroeconomic balances and caused a serious decrease in the purchasing power of the people and social welfare. The 90s was also a leap period for informal economic activities in

Yılmaz, M. (2023). Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi, Enflasyon ve Büyüme. *Fiscaeconomia*, 7(Özel Sayı), 338-358. Doi: 10.25295/fsecon.1357827

Turkey. Large masses of people, whose welfare and wealth have eroded due to inflation, have been forced to become a part of the widespread informality.

Since the 1980s, the public has actually been directed towards informal activities. The aphorism "my civil servants know their job" uttered by then Prime Minister Turgut Özal in 1984, was the first cement laid to legitimize illegal and unregistered economic activities in society. With the deterioration of the economic structure, informal activities have also increased.

While the GDP growth rate in the 1980s was 5.7 in the period between 1981 and 1990, the rate decreased to 3.8 in the ten-year period after 1990. It is possible to see the growth figures between 1980-2022 in the chart number 2.

In an inflationary environment, shrinkage of growth appears as a factor for gradually increasing the share of informal economy.

Addressing the informal economy requires a multifaceted policy approach that recognizes the diverse motivations, challenges, and benefits associated with informal economic activities. By fostering an environment that encourages formalization, increases social protections, and fosters economic growth, governments can create a more inclusive and equitable economic landscape in which both formal and informal economic actors can thrive.